

RASMUS HANSEN, RIFBJERG

1779—1830

En Foregangsmand inden for Bondestanden paa Langeland i en kritisk Tid

Af *Peter R. Olsen*

De store Landboreformer, som blev gennemført i vort Land i Slutningen af det 18. Aarhundrede, havde et dobbelt Formaal: et human og et nationaløkonomisk. Den danske Bondestand skulde ikke blot rejses menneskeligt; men der skulde skabes ny Muligheder for Fremskridt inden for Landbruget. De ledende haabede, at Friheden hurtigt maatte blive den Løftestang, som satte Bonden i Gang med gavnlige og nyttebringende Reformers, og mange Kræfter sattes ind for at faa Fremskridtsiveren vakt. Særlig virksom var i denne Henseende Det kgl. danske Landhusholdningsselskab. — Men Forventningerne skuffedes. Den danske Bonde var bundet af Traditionerne fra Fædrene. Det faldt ham ikke ind, at han skulde dyrke sin Jord paa anden Maade end de. De Penge, han fik til overs, blev ikke anvendt til Driftsforbedringer, men lagt paa Kistebunden. Man respekterede saaledes f. Eks. ikke engang Markfreden. Naar Efteraaret kom, „opgav man Ævret“ og lod Kvæget græsse i Fællesskab paa de høstede Marker. — Den kendte Fremskridtsmand Joh. Chr. Drewsen skrev i 1823: „Ofte brakkes ikke engang, Sædfølgen er slet, og Kløvermarken saacs enten ikke eller først, naar Jorden er uskikket til at bære den. I Egne med mange Sten ligge disse roligen paa den Plet, hvor Aarhunderer have lagt dem, ofte er Vandet ikke afgravet, sjælden Jorderne indfredede, for Ævret strides som for Bondestandens Palladium, og til det forsultede og ofte forkvaklede Kvæg avles ikke tilstrækkeligt Foder.“

Trods dette Mørksyn paa Forholdene var der utvivlsomt nogen

Fremgang i Driften af Bondejorden, og rundt omkring i Landet var der ikke faa Bønder, som var langt forud for den store Hob.

Blandt disse var ogsaa „den hæderlig virksomme Bonde“ Rasmus Hansen i Rifbjerg paa Langeland.

Rasmus Hansen var født 1779 i Tullebølle Sogn. Faderen — Hans Hovgaard — var oprindelig Gaardfæster, men maatte opgive Gaarden og blive Husmand i Skebjerg, fordi han tvende Gange fik sin Besætning ødelagt af Kvægpest. — Hans Hovgaard skal være død pludselig, da Sønnen kun var tre Aar gammel.

Som ung kom Rasmus Hansen i Tjeneste hos en Gaardmand i Kragholm; hans Navn var Peder Larsen. Med dennes Datter Marie Cathrine, blev han senere — d. 20. September 1806 — gift. Aar 1808 fæstede han en Gaard paa 40 Tdr. Land i Rifbjerg. I denne By havde Udskiftningen kort forinden fundet Sted.

Det langelandske Landbrug stod paa den Tid forholdsvis højt, og Bønderne paa Øen prises for Driftighed og Velstand. Professor Begtrup regnede de langelandske Køer og Mejerier for de bedste i Danmark. „Alle Priser her er dobbelt saa høje som i de tilstødende Provinser.“

Rasmus Hansen stod i forreste Linie blandt Øens Fremskridtsbønder.

Øjensynlig med stor Kraft og Energi havde han taget fat paa de Opgaver, han som selvstændig og fri Bonde var blevet stillet over for. Og der var Opgaver nok for en driftig Mand: Jorden skulde renses for Sten. En Del af den var lavtliggende med Mosehuller og sumpede Strækninger; der trængtes til grundig Afvanding. En ordentlig Have fandtes ikke ved Gaarden, og der var Brug for flere og bedre Bygninger.

Det er oplysende at se, hvad han i forholdsvis faa Aar faar udrettet til Bod paa disse Mangler.

I 1821 — efter 13 Aars Forløb — kan han paa dertil given Anledning meddele følgende om de Forbedringer, han har foretaget:

„Jeg har udtørret og indhegnet min straks efter Udskiftningen til-

fæstede Lod i Vænger, med levende Hegn, rensset den for store og smaa Steen, og af disse opført 175 Favne Stengierder, bygget 3 Kartoffelkieldere, sat Steenbrønd, og paa en 3 Fod høi Kampesteens Grundmuur opført en Straaleers Bygning, som er indrettet til Brygger-, Bager- og Køllehuus; jeg har anlagt en Frugt-, Humle- og Kiøkkenhave, forbedret en ved Gaarden værende Ellelund ved at plante i den flere Tusinde Kanadiske Popler, Aske og Pile, og alt dette uden nogen Understøttelse fra Herskabets Side.“

Med den fri Bondes ædle Selvfølelse kan han dertil føje: „Jeg har ligesom mine Naboer Hoverifrihed for en billig Avgift.“

Rasmus Hansen var blandt andet fremragende som Kartoffeldyrker. Han skal have været den første Bonde paa Langeland, som rigtig kastede sig over denne Gren af Landbruget. Ofte blev han derfor ogsaa kaldt Kartoffelbonden. Et Aar fandt følgende Samtale Sted mellem ham og Greven paa Tranekær, „den gamle General“, under hvem han var Fæster:

Greven: „Hvor mange Kartoffler har De avlet i Aar, Rasmus Hansen?“

Rasmus Hansen: „700 Tønder.“

Greven: „Jeg har avlet 7000 Tønder.“

Endvidere skal Rasmus Hansen have indført den graa eller kanadiske Poppel paa Øen, og han virkede for dens Udbredelse til Brug ved Hegnsplantning. Ved sin Gaard anlagde han en Planteskole med denne Træsart, og til Øens Befolkning solgte han unge Træer.

For sin Flid og Dygtighed paa disse og tillige paa andre Omraader skænkede Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ham i 1821 et stort og smukt Sølvbæger, indvendig forgyldt. Det vejede 18 Lod eller ca. 270 Gram.

Til yderligere Oplysning om Rasmus Hansen som praktisk Bonde medtages her, hvad der om ham staar anført i Landhusholdningsselskabets „Efterretninger“ for 1820—21:

„Gaardmand Rasmus Hansen modtog i Aaret 1808 en Fæstegaard i Rifbjerg Bye, Simmerbølle Sogn paa Langeland og desuden en

Udlod af Nabobyen; begge Lodderne tilsammentagne udgjorde et Areal af 40 Tdr. Land, som staar for Hartkorn 6 Tønder. Disse Lodder vare, da han fæstede dem, i aldeles raa Tilstand, og af de forrige Fæstere særdeles udpiinte, da de i 7 Aar havde ventet paa Udskiftningen; de mange Moser som findes paa Lodderne vare i vaade Sommere fyldte med Vand, i hvilken Hensigt han har gravet 1050 Favne Grøfter, den af dem opkastede Jord er til stor Fordeel benyttet til Opfyldning. En Mængde Steen er opbrudt, og han har med dem indhegnet endeel af Lodderne; nogle af dem ere ogsaa anvendte til Steenkister, hvoraf der er lagt 37 Stykker. Af Jordvolde ere opkastede 1786 Favne, som ere beplantede med levende Hegn, der er i god Vext. — Efterat Jorderne vare blevne forsvarligen opdyrkede, indførte han i Aaret 1814 planmæssig Drift, som han siden ufravigeligen har benyttet. Gaardens Besætning, som under Jordernes forrige slette Tilstand, ikkun bestod af 3 gamle Heste, udgjør nu 6 Heste, 15 Qvægshoveder og 9 Faar, som i de sidste 6 Aar ere holdte paa Stald om Sommeren. Da han fortrinligen beflitter sig paa Avl af Kartofler og andre Brakfrugter, hvoraf han i det sidste Aar tilsammen høstede 587 Tdr., har han gravet 2de Kjeldere til sammes Opbevaring. I sine tvende Haver, hvoraf den ene af ham selv er anlagt, har han plantet adskillige Frugttræer, foruden en Mængde vilde Træer. Han har selv forfærdiget sine Agerdyrkningsredskaber, og deriblandt en Svingplov. Da han er Ejer af endeel for Bonden tjenlige Bøger, har han oprettet et Læseselskab for Simmerbølle Sogn.

Den rosværdige Flid, som denne driftige Mand har udviist ved sine Fæstejorders Opdyrkning og det gavnlige Exempel, som han ved disses hensigtsmæssige Benyttelse har givet, foranledigede Selskabet til at tilkjende ham som et Agtelsestegn, det andet Bæger, med Paaskrift: Til den hæderlig virksomme Bonde Rasmus Hansen i Rifbjerg. Attestanterne ere: D'hr. Præsterne Østrup og Plesner, samt Sognefoged Jens Jensen Bay og Niels Godtfredsen.“

. . . . Men Rasmus Hansen var ikke blot en dygtig Bonde i snæv-

rere Forstand. Levende og interesseret maa han have fulgt med i, hvad der rørte sig om ham i Stat og Folkeliv. Det fremgaar med megen Tydelighed af en af ham selv forfattet Artikel, optaget i Ugeskriftet „Den oeconomiske Correspondent“ for den 22. Marts 1821.

Artiklen former sig som et kraftigt Indlæg i et af Tidens mest brændende Spørgsmaal.

Som foran nævnt var hos de ledende Skuffelsen stor over den forholdsvis ringe Fremgang, der var at spore blandt Bønderne. Og det Spørgsmaal rejste sig: Var Landbolovgivningningen forfejlet?

Maalet for Reformernes Fædre havde været: 1) at sikre Bondestanden Besiddelsen af største Delen af Landets Jord, og 2) at skabe betryggende Forhold for Fæstebonden at leve og virke under.

Dertil sigtede Bestemmelser som følgende:

at Bondejord ikke maatte lægges ind under Hovedgaardsjord (Forordning af 6. Juni 1769),

at Nedlæggelsen af en Gaard, foranlediget ved, at den ikke kunde bortfæstes paa rimelige Vilkaar, aldrig maatte medføre Udvidelse af en anden Bondegaard til en Størrelse af over 160 Tdr. Land eller 12 Tdr. Hartkorn (Forordningen af 25. Marts 1791). En kgl. Resolution satte senere Grænsen ved 100 Tdr. Land eller 8 Tdr. Hartkorn (14. December 1791),

at alle Fæstebreve skulde gælde for Bondens og hans Hustrus Levetid (Danske Lov og Forordningen af 19. Marts 1790).

For at fremme Udskiftningen tillod dog en Forordning af 15. Juli 1792, at Fæsteforholdet paa de udskiftede Gaarde blev erstattet med Forpagtning paa 50 Aar.

De Betæneligheder, man senere kom til at nære, hvad angik det saaledes skabte Grundlag, fik bl. a. Udtryk hos Landhusholdnings-selskabet, der i 1813 udsatte en Prisopgave af følgende Ordlyd:

„Er de Baand, der til Fordel for Bondestanden er lagt paa Danmarks Jord, ikke, ret beset, til Skade eller Hindring for den ønskelige

Udvikling af Landbruget, og bør de ikke hæves, saaledes at ikke mindst en Godsejer opnaar fri Ret til at gøre med sin Bondegaard, hvad han finder for godt?"

I 1817 indgik Selskabet endog med en Ansøgning til Kongen om „at underkaste Spørgsmaalet om Forpagtningsfrihed og Sammenlægningsfrihed en grundig Prøvelse“.

Man saa under disse Overvejelser hen til England. I dette Land var der i Slutningen af det 18. Aarhundrede foregaaet en stærk Udvikling inden for Landbruget. Men her var der intet Baand lagt paa „Kræfternes frie Spil“, og Følgen var blevet Stordrift i Stedet for Bondebrug. Bønderne blev Forpagtere.

I vide Kredse var man naaet til den Opfattelse, at de danske Bønder manglede baade Kapital og Dygtighed til paa selvstændig Maade at drive Landbrug. Stordriften burde sejre, og Bønderne maatte finde sig i at blive Husmænd og Landarbejdere.

Spørgsmaalet om en Reform i denne Retning rejstes paany i 1821 af Universitetsprofessoren i Landbrug G. Begtrup. Kongens Fødselsdag fandt han, kunde være „en passende Anledning til at fremføre Kravet om en Ophævelse af den tvungne Landbrugsret som et Slags Folkeønske for Tronen“.

Da var det, Rasmus Hansen traadte frem med sit Indlæg.

Hans Afhandling bærer Overskriften:

Bondestanden bør ikke undertrykkes.

Med Henviisning til de opstillede Krav om Godsejernes fri Raaighed over deres Bøndergaarde, rejser han Spørgsmaalet om det berettigede i, at Godsejerne i det hele taget er blevet Ejere af Bøndergods. — „Denne Eiendomsret over Bøndergaarde kan kun være rigtig for saa vidt dermed fremmes det almindelige Vel.“

Men Almenvellet er ikke blevet fremmet under disse Vilkaar; thi „Bondestanden nedsank i Trællestand paa Grund af de mægtigeres — Lensmændenes og Godseiernes — Overgreb.“

Straffen fulgte af „den elendige Forfatning“. — „Ingen Indtægt havdes af Godserne; og Følgerne vare, at de forarmede Bønder

maatte idelig forstrækkes med Sæde- og Fødekorn, samt Heste- og Gaardsredskaber og krediteres for Skatterne o. s. v.“

„Og vilde dette ikke igien blive Følgen af Forpagtnings-Systemet, eller en egenmægtig Herres fuldkomne Eiendomsret over sit Bøndergods?“

Nej, Godsejernes eget Vel er nøje forbundet med, at Bonden gennem Fæste for Livstid faar størst mulig Raadighed over sin Gaard. „Dette, at jeg er sikker paa i min Levetid, at beholde min i Fæste havende Gaard, og har Haab om efter min Død, at een af mine Børn maa faae den i Besiddelse paa sin Levetid for en billig Indfæstning, gjør, at jeg har udtørret og indhegnet min straks efter Udskiftningen tilfæstede Lod i Vænger.“

I denne Forbindelse nævner han saa de tidligere omtalte Eksempler paa, hvad han har faaet udrettet, og tilføjer: „Dette vilde jeg som Forpagter ingenlunde have gjort og var ogsaa uklogt at gjøre nogen Grundforbedring paa en Bondegaard for at have den i Forpagtning nogle Aar.“ — Derfor „priser jeg mig lykkelig og takker Forsynet, at jeg dog har én Gaard i Fæste paa Livstid, hvorved jeg under Guds Varetægt har sikkret mig et efter min Stand mere end tarveligt Udkomme for min Levetid; var jeg derimod Forpagter, saa var jeg med en talrig Familie huusvild om nogle faa Aar. Og jeg var da ikke engang raadig over min Sædfølge, og den Lyst eller Trang jeg føler til at gjøre Forsøg, kunde ikke under Forpagtningssystemet finde Næring: da Sædefølgen jo maatte foreskrives Pagterne, at de ikke i deres korte Forpagtningstid skulde faa Lejlighed til at udpine Jorden.“

Det er ikke „grundet paa Egennytte“, han skriver dette. Han har sin Gaard i god Drift, „har en god Besætning og Forraad af Sædekorn“. Var Forpagtningssystemet tilladt, kunde han med „Fordel efterhaanden lægge Nabolodder ind under sin Gaard. Han kunde „overbyde unge Folk“, da det „bedre svarer Regning at drive et Jordbrug under eet end under flere Husholdninger.“ — Men „hvad vilde vel Følgen blive andet end denne, at den opvoksende Ungdom

fik ingen Forpagtning uden paa ubillige Accorder, eller forbleve Dag-leierfolk.“

Saa har Spørgsmaalet desuden en anden samfundsmæssig Side, som ingenlunde heller maa overses. Forpagtningssystemet vilde medføre „Trang for Husleilighed“ og skabe „Næringsløshed“. Derved vilde det tillige „fremskynde en forarmet og pøbelagtig Folkeflok“. Det viser Forholdene i England.

— „Vredes ikke Menneskevennen, naar han læser gientagne Forslag, hvorved det kan gøres muligt, at Mange skal saa at sige være Trælle for at een kan leve i Overflod? Er det ikke derimod en sand Fornøielse for den som har eller kan have et anstændigt Udkomme, at hans Medskabninger til Livet have det ogsaa?“

Nej, der er en anden Vej at gaa, naar man vil fremme saavel Bøndernes som Statens Vel. Bønderne bør blive Selvejere. „Ejendomsrettens Benyttelse er den første Betingelse for et godt Jordbrug, og — Lovgivningen ynder Selveiendom, gjør derfor ædle Herskaber, jeg beder Dem, gjør Deres Bønder til Selveiere. Dette er det største Gode, som de i det daglige Liv kan gjøre en Fæstebonde og vel tillige Staten.“

Ved at imødekomme dette Ønske vil Godsejerne „giøre sig fortjente af Menneskeheden“. — „Og hvilken Flid og Dygtighed vilde der da ikke opstaae hos Fæstebønderne, den ene vilde før være Selveier end den anden, og hvad vandt ikke Staten? Det ses overalt, at Selveiere ere de mest Velhavende og de, som den nærværende Tid have gjort forlegne, ere Undtagelser.“

Der vil ganske vist være Vanskeligheder at overvinde, „nu de fleste Bønder ere fattige, og da der er ingen Penge at faae tillaans i Jord-eiendom“. — Men „under Landsfaderens Bistand“ kunde Godsejerne dog „give deres Bønder Leilighed til at kiøbe sig fri, naar de satte en billig (rimelig) Pris paa Gaarden, enten i Korn eller Penge, til Afbetaling i 20 eller 25 Aar, og indtil den var betalt“, og indtil den Tid skulde Fæstekontrakten være gældende. — „Der vilde vist blive mange, som vilde kiøbe sig fri.“

Og hvad Godsejerne angaar, vilde de ved at gøre deres Bønder til Selvejere faa meget større Indkomster gennem Renten, der blev dem ydet. Til Bevis for Rigtigheden af denne Paastand fremfører han følgende:

I Correspondenten for samme Aar er en Bondegaard paa 50 Tdr. Land med Bygning og Besætning ansat til en Værdi af 1270 Specier. Overføres denne Vurdering paa hans egen Gaard — 40 Tdr. Land stor — bliver den at ansætte til 1050 Specier, „som jeg med Fornøielse vilde give paa foranførte Maade“.

Den nævnte Sum vilde i det mindste give en aarlig Rente af 42 Specier. Det, han som Fæster svarer af Gaarden, kan ikke løbe op til mere end 30 Specier, og Merindtægten for Godsejeren blev altsaa 12 Specier aarlig i det mindste.

Bonden og Staten vilde være lige vel tjente med saadanne Vilkaar, og Herskaberne kunde have „den behagelige Selvfølelse at have befordret deres Undergivnes Lykke“.

„Kort, de som befordre Selveiendoms Indførelse, handle i flere Henseender Statsøkonomisk rigtigt.“

Rasmus Hansen slutter sit Indlæg med et Opraab til selve Landsfaderen:

„Jeg beder Dem derfor allernaadigste Konge! at De vil fremme Eiendoms Indførelse, og ikke give Forpagtnings-Systemet Bifald, og Efterkommerne saavel som de nu levende ville lovprise Deres Minde.“

Hvilken Betydning dette Stridsskrift har haft lader sig nu ikke afgøre. Der var jo flere end ham, der stred for det samme. Men Udfaldet af Kampen blev, at Kongen afviste alle Planer om en Lovgivning, der vilde fremme Stordrift og Kapitalherredømme inden for Landbruget.

*

*

*

I sit store Værk De danske Stænderforsamlinger henviser Historikeren Hans Jensen til Gaardfæster Rasmus Hansens Indlæg i Striden om Bondestandens Stilling i Samfundet. Han nævner Hoved-

punkterne i hans Artikel og karakteriserer den sluttelig med følgende Ord:

„— egentlig hele det senere Bondevenneprogram fra en Bondemands Pen.“

* * *

Om Rasmus Hansen endnu dette:

Han blev ingen gammel Mand, men døde den 2. Juni 1830, da han kun var lidt over det halve Hundrede. Dødsboet efter ham blev opgjort til ca. 1090 Rdl., foruden nogen „uvis Gæld“, 56 Rdl., en efter Tidens Vilkaar ret anselig Sum. Registreringen af Boets Ejendele viser, at han har været en i høj Grad hjælpsom Mand. Til flere forskellige havde han udlaant Penge, ialt ca. 450 Rdl., og til andre Korn eller Kartofler — alt uden nogen Art af Forskrivninger.

— — —

I Slægtens Eje er bevaret en lille Papirlap, som han har nedskrevet nogle Linier paa. De bærer Vidne om en barnlig troende Kristen, der med Døden for Øje i fuld Fortrøstning hengiver sig til Guds frelsende Naade og stoler paa hans Oprejsnings Kraft.

Ordene er følgende:

„Sikkert er da ogsaa min Død bestemt til at Jesu Kjærligheds Magt, Jesu Christi Forløsnings- og Forsonings-Sandhed skal forherliges derved; derfor skal Hans Haand opløse mig og ingen anden, og var Kløften mellem her og hisset end aldrig saa bred, saa har han dog allerede baade bygget og banet mig Veyen, og intet Øieblik vil han lade mig ene derpaa. Herved tænker jeg paa de hellige Engle. I hvilken Lethed komme de fra Himlen ned til Jorden og op i Himlen igien, hvad formener mig da at tro, at ogsaa min opløste Aand vil kunne svinge sig med samme Lethed: men dette være nu, som det vil, saa staar dette dog Klippefast, at hvo der kun har Fri-modighed til at befale sin Aand i Jesu Christi giennemborede Hænder, kan forlade sig paa at blive modtaget af Ham med en Forlørsers Glæde, ligesaa vist som Hans egen fuldendte Aand blev annammet

med Guddommelig Faderglæde af hans kiære Fader, og nu tænker man sig det store Øieblik, da man vil se Jesus første Gang og sig selv hos Ham.“ —

En Datter af Rasmus Hansen var Martha Clausen, gift med den første dansk-amerikanske Præst Claus Lauritsen Clausen, og Forfatterinde til Salmen „Saa vil vi nu sige hverandre Farvel“.*)

KILDER

- Den oeconomiske Correspondent. V Aarg. 1821. Nr. 12.
 Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Efterretninger 1820—21.
 Hans Jensen: De danske Stænderforsamlinger 1830—48, især I, 65.
 Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie.
 Grevskabet Langelands Skifteprotokoller 1819 og 1830.
 Overleveringer i Slægten.

*) I „H. C. Andersen's Hus“, Odense, findes et Brev til Digteren fra „Rasmus Hansen, Gaardfæster“, dateret Rifbjerg den 30. Maj 1829. Brevet vidner om, at Rasmus Hansen i sine sidste Leveaar var stærkt optaget af religiøse Spekulationer af en noget overspændt Karakter. — I Simmerbølle Sogns Kirkebog kaldes han ved sin Død „Rasmus Hansen Kragholm, Gaardmand, Rifbjerg“. (*Skriftudvalget.*)